

IVADAS

Temos aktualumas. Europos šalių socialinių - politinių, ekonominių ir kultūrinių pokyčių vyksmas sąlygoja permainas ir mūsų šalies mokyklose. Mokymo turinio ir technologijos kaita, poreikis kuo labiau pažinti vaiką kaip vientisą asmenybę, demokratiškesni bei humaniškesni santykiai mokyklų bendruomenėje įpareigoja šiuolaikiškai apmąstyti ir tęsti švietimo reformą. Lietuvos bendrojo lavinimo vidurinės mokyklos koncepcijoje mokyklai keliamas reikalavimas, kad ji pateiktų ugdytiniui suvokti vientisą pasaulio vaizdą, atskleisdama atskirų mokomųjų dalykų ryšį ir jų tarpusavio priklausomybę. Toks požiūris grindžiamas žmogaus ir jo kultūrinės aplinkos integravimo idėja. Bendrosiose programose (2002) išryškintas mokyklos įpareigojimas padėti moksleiviui „išsiugdyti atsakomybės, humanizavimo, demokratijos principais, vertybėmis pagrįstą dorovinę ir pilietinę savimonę bei nuostatą vadovautis šiomis vertybėmis savo gyvenime ir veikloje.“ Vadinasi, ugdymo procesą būtina grįsti aktyvia mokinių veikla. Tam reikia pertvarkyti visą pradinio ugdymo, visų pirma mokymo turinį, kad jis padėtų vaikui kūrybiškai interpretuoti įgyjamą žinią, mokėjimus ir įgūdžius, skatintų jį savarankiškai mąstyti ir vertinti gyvenimo reiškinius. Tai nelengvas uždavinys, todėl iškyla partneriško pedagoginio bendravimo poreikis, kuris skatina ugdytinį atsiskleisti, veikti, paspartindamas jo socializacijos procesą.

Žmogaus noras integruotis siejamas su jo gebėjimais ir poreikiais. „Žmonės sugeba patys integruotis, vejami natūralios fragmentiškumo baimės“ (Midgley, 1980, p. 190). Integruoto mokymo idėja plinta įvairiose pasaulio šalyse. Visapusiško vaiko ugdymo programose integruotas mokymas užima svarbią vietą, nes jis labiausiai padeda atsigręžti į žmogų kaip į didžiausią vertybę.

C. Rogerso (1961) ir A. Maslow (1979) asmenybės tapsmo teorijose keliamas aktualus ugdymo klausimas, kaip padėti vaikui „tapti žmogumi apskritai ir, antra, galutinis tikslas – kaip tapti pačiu savimi?“. Viena iš esminių integruoto mokymo funkcijų – aktualizuoti mokymo procesą taip, kad jame „vaikas panaudotų savo įgimtas savybes, remtųsi savo išgyvenimais“ (F. Perlsas, 1972). Didžiosios Britanijos, Australijos, Norvegijos mokslininkai D. Hopkins, M. West, 1998, D. Fink, L. Stoll, 1998, B. Kleekamp, H. Rolf, 1999, A. Hargreaves, 1999 ir kt. pedagoginį bendradarbiavimą nagrinėja kaip mokyklų kaitos strategiją, įtakojančią visą ugdymo sistemą. Tokiu būdu integruotu mokymu siekiama humaniško bendravimo formų ir išipareigojimų, kurie pereina į kiekvieno asmens vertybių sistemą. Vadinasi, toks požiūris veda vaiką į „susitartos darnos“ kultūrą, derinant asmeninius ir visuomeninius interesus.

Integracijos idėja pedagogikoje grindžiamos holistiniu (visuminiu) požiūriu į gyvenimo tikrovę. Apie visuminę pasaulio sklaidą dar XVII a. mąstė

J. A. Komenskis, pirmasis Europoje parengęs vientisos švietimo sistemos projektą, pasiūlęs išleisti vaikų enciklopediją. Vienas žymiausių holistinio ugdymo teoretikų R. Milleris šios filosofijos ištakas taip pat mato J. J. Russo, J. Pestalozzio, F. Froebelio, M. Montessori, R. Štainerio ir kt. pedagogų darbuose. Integruoto ugdymo patirtis pasaulyje gausi ir įvairi. Integravimo problemos aktualios daugeliui mokslininkų: R. Taylor siūlo integruotoms programoms kurti linijinį modelį, A. Glatthorn ir A. Toshau domėjosi integruotų mokymo programų problemomis, H. Cohen ir F. Staley įrodinėja gamtos mokslų bei matematikos integravimo reikšmę. G. M. Morisonas (1987), J. Tomilsonas (1996), K. Turner, F. Snart (1997) nurodo požiūrių, metodų bei vertinimo kaitos aspektus integruoto ugdymo sąlygomis, kurie garantuoja sėkmę bendruomenės gyvenime.

Lietuvoje holizmo ugdymo pradininkais galėtume laikyti S. Šalkauskį (1933), A. Maceiną (1937), Vydūną (1928). Be to keisti mokymo turinį, aktyvinti mokymo procesą, atsižvelgiant į konkrečias vietas sąlygas ir tradicijas, skatino dar J. Šliūpas (1908), J. Geniušas (1968) ir daugelis kitų. XX a. pedagogai J. Vabalas – Gudaitis, A. Gučas, J. Laužikas, A. Gylys, A. Vireliūnas visuotinai sutarė ir teigė, kad kompleksinio mokymo idėja pagrįsta tuo, kad vaikas domisi ne atskirais faktais, reiškiniais ar įvykiais, bet jų visuma. Vadinasi, integruotas mokymas nėra naujas dalykas ir Lietuvos edukacinėje erdvėje.

Pedagoginė sąveika integruoto ugdymo sąlygomis – tai procesas, maksimaliai skatinantis visų moksleivių bendravimą (J. J. Detraux, 1996), jungiantis poreikių ir galimybių įvairovę ir kuriantis visapusišką supratimą ir pasitikėjimą. (Ph. Bayliss, 1996). Integruotas ugdymas pastaruoju metu laikytinas ir pradinių klasių šiuolaikinių mokymo programų naujumo rodikliu. Integruotas ugdymas – tai betarpiškas bendravimo procesas, leidžiantis visiems dalyvauti ugdyme ir bendruomenės gyvenime (L. Carro, 1996). Tokios programos sudarymo principai – humaniškumas, demokratiški santykiai, atsinaujinimas, spirališkumas – subrandinti tautinės koncepcijos kūrimo laikotarpiu. Per pastarąjį dešimtmetį šalia užsienio pedagogų (N. L. Gage ir D. C. Berliner, N. M. Grendstad, V. J. Černiaus) pasirodė ir žinomų Lietuvos mokslininkų B. Bitino, L. Jovaišos, V. Rajecko, V. Vaitkevičiaus ir kt. mokslo leidiniai. Amžių sandūroje užfiksuotos jaunų mokslininkų V. Indrašienės, R. Kontautienės, R. Pocevičienės, N. Strazdienės, A. Galkienės ir kt. mintys akcentuoja demokratiškos, humanistinės mokyklos idėją, kuri grindžiama partneriška mokytojo ir mokinio sąveika, subtilesne pedagoginio darbo technologija.

Mokyklos reforma skatina toliau tobulinti mokymą ir mokymąsi. Pradinėse klasėse jį siekiama padaryti vaikui prieinamą, palengvinant mokymo turinį, kūrybingiau taikant mokymo formas ir metodus, kuriant programas,

atitinkančias ugdytinių gebėjimus ir poreikius. Tačiau yra nemaža ir spręstinių problemų. **Tobulinant mokymą ir siekiant efektyvinti ugdymą šiame procese būtina sudaryti mokymo dalykų jungiamąją struktūrą, kuri visą praktinę pedagogų veiklą nukreiptų integracijos keliu.** Pastaruoju laikotarpiu pradinėse mokyklose sutinkama teminė, metodų integracija, tačiau dažniausiai taikoma tarpdalykinė, kai mokomųjų dalykų sistema išlieka, nors vienos disciplinos įsiterpia į kitas, jas papildo, praplečia, pagilina.

Naujos pradinės mokyklos programos ir vadovėliai jau parengti. Pagal pateiktą turinį, kiekvienam mokomajam dalykui išskeltus tikslus ir uždavinius, reikia kurti tobulą integruoto mokymo programą, siejant ją su vaiko sociokultūrine aplinka, siekiant, kad mokymas kiekvienam būtų prieinamas ir aktualus. Naujosios programos atveria galimybę ugdyti asmenį kaip būsimą žinių, informacinės visuomenės narį, gebantį gyventi sparčios kaitos sąlygomis, rinkos principais grindžiamoje ūkio sistemoje, nes, kaip teigia integruoto mokymo šalininkai W. Clarke, J. Brophy, J. Allemano, H. Jacobso, E. Eisnerio ir kt., pažintinės informacijos kiekis, o kartu mokymosi krūviai sparčiai didėja.

Integruotas mokymas taikytinas jau I klasėje ir toliau tęsiamas kitose pradinės mokyklos klasėse. Ugdytinių aktyvus ir atsakingas veikimas, dalijimasis turinio informacija su kitais, kooperavimasis į grupes, problemų sprendimas, nepamokinė veikla plečiasi ir apima vis įvairesnes vaiko veiklos sferas. Ypač aktualus integracijai jaunesnysis mokyklinis amžius, kadangi pradinėse klasėse kartu mokosi ir specialiuųjų poreikių vaikai. Integruotas ugdymas užtikrina saugią aplinką, padeda kurti pasaulio vaizdą, plečia ir gilina naujų žinių ir bendravimo kultūros lygį, plėtoja savąją patirtį, realizuojant norą veikti. Primitant tą idėją, kad 6–10 metų vaiko pasaulio suvokimas vientisas, nesuskaidytas į tam tikrų žinių, vertybių sistemą, svarbu tirti, ar mokymo turinio suskirstymas į atskirus dalykus Lietuvos pradinėje mokyklose nėra laikinas reiškinys.

Pastarojo dešimtmečio integruoto mokymo patirtis nėra vientisai susisteminta, nepakankamai analizuota, neatskleisti integruoto mokymo pranašumai, trūkumai bei spręstinos problemos. Tai sudaro prielaidas kelti **mokslinę problemą**: kokiomis teorinėmis prielaidomis remiantis būtina realizuoti integruotą mokymą Lietuvos pradinėse mokyklose; kas aktualu ir kas nepasiteisino ar nepriimtina mokymo procese, taikant integraciją; kas reformos eigoje jau susikristalizavo ir tampa aktualu bei vertinga.

Visa tai rodo, jog integruoto mokymo taikymas Lietuvos pradinėse mokyklose – labai aktuali pedagoginė problema.

Hipotezė: pradinės mokyklos mokinių ugdymo tobulinimas, integruojant ugdymo turinį, yra vientisa protinių ir fizinių veiksmų grandinė: jos raidai

būdingos ugdymo tobulinimo tendencijos, specifiniai ypatumai, kurie įgalina plėtoti pedagoginę patirtį; ją įgyvendinant, turėtų gerėti mokinių žinių kokybė, sėkmingiau formuotųsi mokėjimai, įgūdžiai ir bendravimas.

Tyrimo objektas – ugdymo turinio tobulinimas pradinėje mokykloje, taikant integruotą mokymą.

Tyrimo tikslas – apibūdinti, išanalizuoti ir eksperimentiškai patikrinti integruoto mokymo turinio taikymo galimybes pradinėje mokykloje.

Tyrimo uždaviniai:

1. Aptarti svarbiausius integruoto ugdymo teorinius ir praktinius aspektus.
2. Ištirti mokymo turinio integravimo galimybes pradinėje mokykloje.
3. Išryškinti efektyvių metodų ir būdų taikymą integruotame mokyme.
4. Išaiškinti veiksnių, įtakančių integruoto ugdymo procesą, įtaką mokinių ugdymui.
5. Parengti teorinį integruoto mokymo modelį.

Tyrimo metodologija grindžiama:

1. Šiuolaikinės pedagogikos reikalavimu tobulinti mokymą ir didinti jo ugdomąją įtaką visapusiškai plėtojant mokinių aktyvumą ir savarankiškumą.
2. Šiuolaikinėmis ugdymo tobulinimo idėjomis, kurios sudaro prielaidas veiklios ir kūrybingos asmenybės ugdymui, kad ji gebėtų sėkmingai realizuoti save, prisitaikyti prie gyvenimo.
3. Gamtos mokslų, etnokultūrine integracija: ugdymo problemoms spręsti naudojamos ne tik edukologijos, bet ir kultūrologijos, sociologijos, psichologijos, filosofijos mokslų teikiamomis galimybėmis (sociokultūrinė integracija + mokymo turinio integracija).

Tyrimo metodai:

1. Mokslinės literatūros apžvalga.
2. Integruoto ugdymo patirties pradinėse klasėse tyrimas ir apibendrinimas.
3. Pokalbiai ir anketinė apklausa (taikyta ir žvalgomajame eksperimente).
4. Ugdomasis eksperimentas, kuris atskleidė įvairias integruoto ugdymo galimybes taikant mokymo (-osi) metodus, naujas mokytojų ir mokinių bendravimo sąsajas gerinant moksleivių pažangumą ir bendradarbiavimą.
5. Vadovų požiūrio į integruotą ugdymą apibendrinimas (ekspertinis vertinimas).
6. Statistinė analizė (taikyta aprašomoji statistika - parametrinių hipotezių ir alternatyvų tikrinimas: Levene' s testas dispersijų lygybei nustatyti bei Pirsono koreliacija - mokytojo darbo ir vaiko psichologinės savijautos įvertinimui).

Tyrimo bazė. Šilutės pradinė mokykla. Buvo tiriami I-IV klasių moksleiviai: stebėti bei tirti 379 mokinių ir 16 mokytojų santykiai, mokymosi ir psichologinės savijautos kaita.

Integruoto mokymo problemų įvertinimui buvo pasitelkta Klaipėdos apskrities bei kitų Žemaitijos miestų ir kaimų pradinių klasių mokytojai. Į anketų klausimus apie pradinio mokymo pertvarką atsakė 235 mokyklų vadovai ir 5 švietimo skyrių vyr. specialistai, kuruojantys pradinį ugdymą.

Tyrimo etapai. Pirmasis etapas. Išstudijavus pedagoginę ir psichologinę literatūrą ir susipažinus su integruoto ugdymo savitumais, reikšme, jo įtaka mokiniams, apibrėžtas tiriamojo darbo objektas, tikslas bei uždaviniai. Antrajame etape atliktas žvalgomasis eksperimentas. 1999 metais į anketų klausimus atsakė 258 pradinių klasių mokytojai bei 240 pradinio mokymo kuratorių. Ištirta integruoto ugdymo turinio taikymo tendencijos pradinėje mokykloje, analizuotas mokytojų bei pradinės mokyklos vadovų požiūris į integruotą ugdymą. Visa tai leido suformuluoti tyrimo problemą, hipotezę, pakoreguoti tikslą ir uždavinius. Trečiajame etape (1999 m. m.) pradėtas pedagoginis eksperimentas pagal specialiai parengtą integruoto ugdymo turinio sisteminę programą, kuri buvo kartu tiriama ir koreguojama. Šiame etape buvo taikomas mokinių ir mokytojų veiklos stebėjimas, mokytojų konsultavimas, teikiama pagalba parenkant metodus, planuojant ir fiksuojant klasės mokytojo ir mokinių pamokinę veiklą. 2001 m. tęsiamas ugdomasis eksperimentas, pasavaičiui kaupiama informacija apie mokinių mokymosi ir elgesio pakitimus, tobulinama darbo grupėmis metodika, analizuojami planavimo ypatumai, tikrinamas taikomų metodų efektyvumas, apibendrinamos ir konkretinamos rekomendacijos mokytojams, tobulinamas ir praktiškai tiriamas integruoto ugdymo modelis. Aprašyta integruoto ugdymo sistema. Ketvirtajame etape (2003) atliktas mokinių, besimokančių integruotu būdu, psichologinės savijautos tyrimas. Pravesta anketinė apklausa, kurioje dalyvavo 379 mokiniai, 379 tėvai bei 16 mokytojų.

Tyrimas pagrįstas šiomis metodologinėmis nuostatomis:

- Humanistinės psichologijos (A. Maslow, C. Rogers ir kt.) požiūriu į asmenybę, kaip į sudėtingą, įvairiapusę, organišką struktūrą, išskiriant tuos bruožus ir gebėjimus, kurie išreiškia žmogaus autentiškumą, integralumą, visapusiškumą, sąmoningumą, laisvę. „Kiekvieno individo galutinis tikslas, kurio jis siekia, - tapti pačiu savimi“ (C. Rogers).
- Žymiausių pedagogikos atstovų, J. A. Komenskio teiginiais, jog visa, kas siejasi tarp savęs, turi būti dėstoma kartu ir mokytis visko, kas žmogui esti naudinga visą gyvenimą, ir J. H. Pestalocio harmoningo ugdymo idėjomis - puoselėti visas žmogaus prigimties jėgas ir gebėjimus.

• Pragmatizmu (Dž. Djuji (J. Dewey)) nuostata, jog būtina ugdymą sieti su individo praktika; F.Perls, (1972) idėja, kad žmogus yra vientisa, visybiška būtybė ir funkcionuoja kaip visuma. Ugdymas, nukreiptas į visą žmogų, fokusuoja ne vien į intelektualinę veiklą, jis apima jausmus, vaizduotę, nuostatas, vertybes, bendravimą su kitais žmonėmis.

Darbo naujumas. Teoriškai išnagrinėtos ir mokslškai pagrįstos integruoto ugdymo turinio taikymo galimybės pradinėje mokykloje, išskirti ugdymo sėkmę lemiantys veiksniai ugdymo procese. Tyrimu pagrindžiami vaiko visybiško pasaulio vaizdo formavimo keliai, aptarti būdai, kaip integruoti mokymo turinį, taikyti mokymo metodus, organizuoti vaiko popamokinę veiklą; įrodyta integruoto ugdymo svarba ir galimybės pradinėse klasėse, siekiant adekvačios mokymo turinio ir metodų, mokymo organizacijos, mokymo ryšių su gyvenimu ir mokinio patirtimi vienovės.

Darbo **praktinė reikšmė.** Praktiškai patikrintas integruoto mokymo organizavimas pradinėse klasėse sudaro prielaidas efektyviai tobulinti ugdymą mokymo procese. Teikiamos integruoto ugdymo galimybės padės mokytojams geriau suprasti pradinės mokyklos pertvarkos kelius, skatins efektyvesnius veiklos būdus ir priemones ne tik pamokinėje, bet ir popamokinėje veikloje, tobulins mokyklos sąveiką su šeima. Šis darbas reikšmingas rengiant naujus pradinių klasių specialistus, sudarant teminius integruoto mokymo planus bei programas. Sukurtas integruoto mokymo modelis, kuris gali būti panaudotas mokytojų kvalifikacijos kėlimo sistemoje.

Ginamieji teiginiai:

1. Reformuojamoje Lietuvos pradinėje mokykloje būtina diegti integruotą ugdymą ir jo pagrindu keisti mokinių ir mokytojų tarpusavio santykius.
2. Integruotas ugdymas – veiksminga pradinių klasių mokinių mokymosi sistema, sėkmingai lavinanti vaiką ir lengvinanti mokymąsi.
3. Parengtas integruoto mokymo modelis padeda efektyviai dirbti pagal naujuosius pradinės mokyklos vadovėlius.

Pagrindiniai disertacijos teiginiai pateikti iose publikacijose:

1. Petrikiėnė Z. Visuminio mokymo reikmė // *Pedagogika*. – V., 2000, T. 42. – P. 178 – 180.
2. Petrikiėnė Z. Apie požiūrį į integruotą mokymą // *Pedagogika*. – V., 2000, T. 43.- P. 125-131.
3. Giedrienė V., Petrikiėnė Z., Solovjovienė D. Integruotas mokymas pradinėse klasėse: eksperimento patirties bendrinimas // *Pedagogika*. – V., 2000, T. 46. – P. 128-137.
4. Petrikiėnė Z. Svarbiausi visuminio ugdymo principai // *Pedagogika*. – V., 2001, T.55. – P. 27 – 30.
5. Petrikiėnė Z. Vaiko kultūrinė padėtis ir jos panaudojimas asmenybės ugdymui // *Socialinis darbas mokykloje*. – Klaipėda, 1996. – P. 57–62.
6. Petrikiėnė Z. Integruoto mokymo galimybės // *Pradinė mokykla žengus į 2000*. – Klaipėda, 2000. – P. 80–81.
7. Petrikiėnė Z. Vaiko etnokultūrinės patirties kaupimas // *Apie tautiško ugdymą*. – Šilutė, 1999. – P. 21–30.
8. Petrikiėnė Z. S. Vaiko sociokultūrinė raida. – Šilutė, „Putinas“, 2000. P. 103.

Disertacijos struktūra ir apimtis. Darbą sudaro įvadas, keturi skyriai, išvados ir priedai. Disertacijos apimtis – 172 p. (53 paveikslai, 41 lentelė, 6 priedai), literatūros sąrašė pateikiama 191 šaltinis.

Disertacijos turinys

Įvadas

I Integruoto ugdymo pagrindai

1. 1. Integruoto ugdymo patirtis užsienio alyse ir Lietuvoje
1. 2. Integruoto mokymo bruožai

II. Integruoto ugdymo pradinėje mokykloje pedagoginės nuostatos

- 2.1. Mokytojo vaidmuo integruoto ugdymo procese
- 2.2. Pagrindinės integruoto mokymo pradinėje mokykloje kryptys
- 2.3. Bendrųjų programų įtaka taikant integraciją mokymo procese

III. Integruoto mokymo organizavimo galimybės

- 3.1. Integruoto mokymo prielaidos
- 3.2. Mokymo tobulinimo patirties paiekos
- 3.3. Pradinės mokyklos direktorių ir inspektorių požiūris į integruotą mokymą
- 3.4. Pedagoginio eksperimento rezultatai

IV. Mokyklos ir šeimos ryšiai organizuojant integruotą ugdymą
4.1. Šeimos pagalba mokyklai organizuojant popamokinę veiklą
4.2. Ugdymo integracijos taikymo šeimose savitumas

Įvadas

Literatūra

Priedai

Įvade pagrindžiama pasirinktos temos aktualumas, apibrėžtas darbo tikslas, tyrimo objektas, uždaviniai, pateikta tyrimo metodologija bei tyrimo metodai, nusakytas mokslinis darbo naujumas bei praktinis jo reikšmingumas.

Pirmąją disertacijos dalį „**Integruoto ugdymo pagrindai**“ sudaro du skyriai. Pirmasis šios dalies skyrius „*Integruoto ugdymo patirtis užsienio šalyse ir Lietuvoje*“ išryškina ugdymo integraciją kaip vieną iš aktualiausių šio laikotarpio pedagoginių problemų. Remiantis užsienio mokslininkų (J. A. Komenskio, J. H. Pestalocio, F. Dystervėgo, Fr. Friobelio ir R. Milerio, psichologo J. W. Brown'o ir kt.) darbais, apibūdinami integruoto ugdymo ypatumai. Daroma išvada, kad integruotas ugdymas – pradinės mokyklos šerdis – reikšmingiausias veiksnys, dedantis pamatus šiuolaikiniam žmogaus ugdymui. Akcentuojama mokymo veiksmingumas, kuris remiasi asmenybės vientisumo principu, kad vaikas ne tik galvotų, mąstytų, įsimintų, bet ir suvoktų veiklos prasmingumą. Ugdymo turinio tobulinimas grindžiamas sociokultūrinio gyvenimo kontekstu, atitinkančiu ugdytinių poreikius.

Antrame skyriuje „*Integruoto mokymo bruožai*“ išryškinti 6 išskirtiniai integruoto mokymo pažinimo ir ištyrimo prioritetai: 1) bendrųjų sąsajų ir dėsningumų; 2) tarpusavio sąveikos formų, metodų, modelių; 3) naujos sociokultūrinės erdvės integracijos pakitusioje mokykloje ir visuomenėje atskleidimo; 4) atskirų klasių specifikos ir veiklos sąlygų; 5) mokymo proceso inovacinės veiklos; 6) integruoto mokymo ypatumų.

Integruotas ugdymas suvokiamas kaip natūralus žmonių bendravimo būdas, todėl jis glaudžiai siejasi su kiekvienos tautos kultūra, praeitimi ir papročiais, tėviškės erdve, kuri mokymo proceso metu išplėtojama iki tam tikrai temai išnagrinėti reikiamos ribos. Ž. Jackūno teigimu, tenka prieš akis iškelti du tarpusavyje susijusius ugdymo aspektus: a) individo, bręstančios asmenybės skleidimosi integralumą ir b) asmenybės ir visuomenės sociokultūrinę integraciją.

Antroje dalyje „**Integruoto ugdymo pradinėje mokykloje pedagoginės nuostatos**“ akcentuojama, kad daugelis Lietuvos mokytojų ir sunkiomis sąlygomis pasirengę tobulinti ugdymo procesą, siekia, kad kiekvienas vaikas leng-

viau adaptuotųsi visuomenėje ir patirtų mažiau traumų. Pagal A. Jaenschą integracijos ir dezintegracijos vyraujančios ypatybės lemia individualybę ir todėl negali būti niveliuojamos. Pirmajame skyriuje „*Mokytojo vaidmuo integruoto ugdymo procese*“ apžvelgiamos ugdytojo funkcijos, kurios demokratėjančioje mokykloje vis dažniau pasireiškia bendru iškilusių problemų svarstymu, kur gyvybiškai svarbią vietą užima mokytojo gebėjimai suprasti gyvenimo pokyčius, kurti geros partnerystės su mokiniais atmosferą. Mūsų sąlygomis, tobulinant švietimo sistemą, mokytojas skatinamas atviros, pilietinės visuomenės kūrimui. Skyriuje „*Pagrindinės integruoto mokymo pradinėje mokykloje kryptys*“ apžvelgiami naujausi dabartinio gyvenimo pasikeitimai. Mokytojo procesą mokykloje reguliuoja tam tikros bendravimo formos, kurios gali būti įprastinės ir atsitiktinės. Tai lemia mokytojo asmenybę, užduočių sunkumas, mokinių gebėjimas priimti jam teikiamą informaciją. L. Klanges atrodo, kad svarbiausia žmogaus ugdytoja yra jo siela. Viena sėkmingo vaiko mokymosi sąlygų – dėmesio išlaikymas. Besiblaškantys mokiniai padaro mažiau, puldinėja nuo vienos užduoties prie kitos ir neatlieka darbo iki galo. P. Whitakerio nuomone, tikslingai besimokančių mokinių sėkmę lemia nuolat kartojami veiksmai, tų veiksmų apmąstymas. Visapusiškas ugdymas reikalauja didelių išankstinių mokytojo ir mokinio pastangų, individualaus kiekvieno vaiko psichologinių, kultūrinių, socialinių ir netgi biologinių savybių išsiaiškinimo. J. Dewey skelbė, jog žmogaus savarankiškumą garantuoja protas, gebėjimas spręsti uždavinius, o J. Piaget visus vaikystės tarpsnius vadina magiško, naivaus ir kritiško mąstymo protrūkais. Visą vidinę klasės organizaciją nulemia mokytojo specialus pasiruošimas numatytiems tikslams įgyvendinti. Sėkmę atneša kūrybingas metodų taikymas, apgalvota darbo sistema, pamokos organizacija, pačių ugdytinių imlumas, kurį lemia amžiaus tarpsnis. Pirmaklasiai nuoširdžiau priima mokytojo pasiūlytus žaidybinius metodus, o ketvirtaklasiai labiau linkę viską įvertinti, geba atsirinkti, kas jiems įdomu. Tie patys vaikai vienu metu viską stebi, kitu – bando patirtus įgūdžius, žinias susieti į bendrą visumą, trečiuoju atveju siekia daugiau išreikšti save, išbando savo kūrybinius gebėjimus. Todėl integruoto mokymo pamokose neretai išskyla užduoties sunkumo suderinimo su mokinio gebėjimais ją priimti problema. Mokytojas dar turi prisiderinti prie vaikų emocijų, nuotaikų ir panaudoti jas kryptingai veiksena, siekiant optimalios asmenybės išsiugdymo rezultatų.

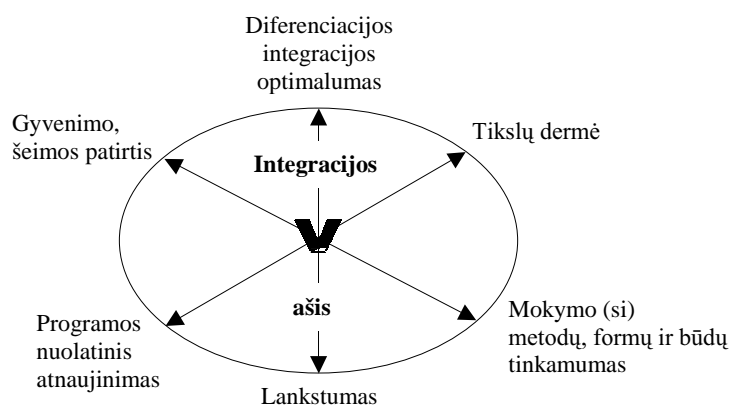
Trečiajame skyriuje „*Bendrujų programų įtaka taikant integraciją mokymo procese*“ remiamasi konceptualia ugdymo integracija, kuria siekiama įtvirtinti mokinių žinias apie pasaulinį integralumą, ugdyti visuminę mokinių pasaulėvoką. Atliktoji analizė leidžia teigti, kad pradinėje mokykloje imama taikyti tarpdalykinę teminę integraciją, rečiau - sąvokinių integravimą. Bendrosios

programos taikant integraciją mokymo procese įgalina platesniu aspektu individualizuoti ugdymo turinį, kuris apima visas vaiko vystymosi sritis, skatina jį savišvietai ir saviraiškai.

Trečioji dalis „**Integruoto mokymo organizavimo galimybės**“. Pirmajame skyriuje „*Integruoto mokymo prielaidos*“ aptariama naujų vadovėlių pradinėms klasėms paskirtis. Teigiama, jog tinkamai parengti vaiką gyvenimui, kad jis įgytų visų bendravimo įgūdžių, galima tada, kai įvairių dalykų mokymo programos yra natūraliai viena su kita susiję.

Integruotas ugdymas suteikia galimybę susiaurinti mokymo programas ir pasirinkti tas temas, kurios reikalingiausios, aktualiausios gyvenime. Ugdymo turinys turi atitikti mokinio individualybę, todėl ta pati bendroji programa gali turėti daugybę pakraipų. Pavyzdžiui, itin gabūs mokiniai reikalauja papildomų žinių, jiems neužtenka to, ką gauna vidutinio protinio išsivystymo lygio vaikai, todėl siūloma parengti alternatyvią (papildomą) integruotą mokymo programą, nukreiptą gabių klasės vaikų ugdymui. Papildomų užduočių įvedimas mokiniams įpareigoja mokytoją įvertinti ugdytinių poreikius ir galimybes, parinkti atitinkamus metodus. Diferencijuoti mokymo metodus būtina dėl to, kad kiekvienoje klasėje mokosi skirtingi vaikai, o tarp jų ir turintys įvairaus pobūdžio sutrikimus. Integruotas ugdymas, t. y. numatymas situacijų, turinio atranka, ugdymo rezultatų kontrolė, programos korekcija skiriama kiekvienam klasės vaikui kaip kolektyvo ir bendruomenės nariui, jo dvasiniam ir fiziniam tobulėjimui. Į tai atsižvelgiama planuojant kiekvieną savaitinę temą.

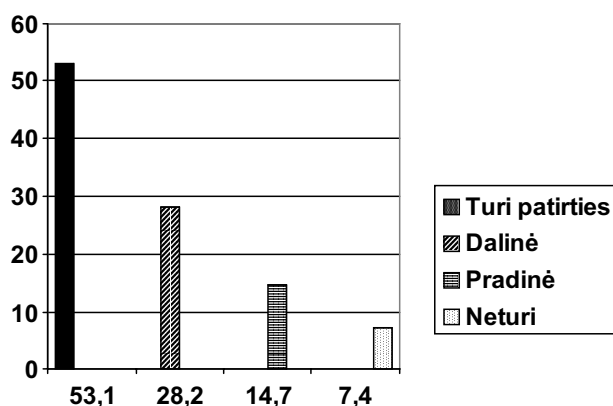
1 pav. Atskiros temos planavimo aspektai

Atlikti tyrimai rodo, jog rengiant teminį integruoto ugdymo planą, būtina atkreipti dėmesį į vaiko vystymosi lygį, individualias savybes, sukauptas žinias, gyvenimo patirtį, kultūrinės vertybes, tėvų pasiūlymus ir kt. Integruoto ugdymo procese nereti grupinio darbo metodai. Grupinis darbas padeda vaikus suskirstyti pagal jų gabumus, užduočių atlikimo tempus, mąstymo intensyvumą, išryškinti lyderius ir pan.

Antrame skyriuje „Mokymo tobulinimo patirties paieškos“ analizuojamas atliktas žvalgomasis tyrimas, kuris leidžia konstatuoti, kad integruotas mokymas dabartinėje mokykloje yra pozityvus ir perspektyvus reiškinys. Tirta integruotas mokymas kaip reiškinys, nagrinėta kokius mokomuosius dalykus lengviausia susieti taikant integraciją ir koks dalykas galėtų būti integracijos ašimi. Remiantis respondentų anketomis galime tvirtinti, kad integruoto mokymo patirties turėjo daugiau kaip pusė mūsų apklaustųjų pedagogų (žr. diagramą).

2 pav. Mokytojų praktikų integruoto ugdymo patirties įvertinimas

Į klausimą – „ar esate taikę (-usi) integruotą mokymą“, - atsakė visi 258 respondentai. Iš jų 137 arba (53,1%) turėjo patirties ir ilgesnį laiką buvo taip dirbę. Dalinę patirtį turėjo 73 mokytojai praktikai (t.y.28,2% iš viso skaičiaus). Jie anketose nurodė, kad integruotu būdu dirba cikliška, planuodami darbą kelioms dienoms, 1 – 3 savaitėms, t. p. apibendrindami sunkesnius skyrius arba mokslo metų pabaigoje, kai integruotas mokymas vyksta gamtoje. Trečioji grupė – 38 mokytojai integraciją taikė tik kelias dienas, išbandydami tarpdalykinę integraciją. 20 respondentų neturėjo jokios patirties.

Mokytojai praktikai pateikia pasiūlymų, kaip reikėtų spartinti integruotą mokymą. Dažniausia pageidaujama, kad integruoto mokymo klausimais daugiau būtų rašoma pedagoginėje spaudoje, rengiami seminarai, mokytojai norėtų stebėti integruotas pamokas, integruoto mokymo problemas turėtų būti analizuojamos metodinių ratelių užsiėmimuose, kursuose.

Trečiajame skyriuje „Pradinės mokyklos direktorių ir inspektorių požiūris į integruotą mokymą“ apibūdintos priežastys, kurios apsunkina integruoto ugdymo spartesnę vyksmą ugdymo įstaigose, kokiomis priemonėmis pradinio ugdymo vadovai prisideda prie ugdymo turinio I - IV klasėse (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. Pradinio ugdymo kuratorių veiklos kryptys

	Padėjo mokytojams kurti programas	Skatino tobulinti mokymo metodų taikymą	Organizavo seminarus	Organizavo atviras pamokas	Rengė metodinius užsiėmimus	Domėjosi integruotu mokymu	Rašė spaudoje apie integruotą mokymą
Mokyklų vadovai (235)	17 (7,2%)	111 (47%)	14 (5,95%)	203 (86,3%)	202 (85,8%)	154 (65,5%)	2 (0,85%)
Švietimo skyriaus inspektoriai (5)	1 (20%)	4 (80%)	5 (100%)	1 (20%)	5 (100%)	4 (80%)	0 (0%)

Į klausimą „kaip siekiate taikyti integruotą mokymą savo institucijose?“, didžioji dalis apklaustųjų nurodė, jog dabartiniai mokytojai gauna metodinę paramą integruoto ugdymo klausimais iš savo kolegų, metodiniuose rateliuose arba jos ieško patys ir kuria netrukdomi. Tokių esama 62,5 proc. Tik 6,2 proc. respondentų nurodo, kad koordinuoja mokytojo darbą, padeda planuoti mokomąją medžiagą, skatina diegti netradicinius mokymo metodus, į eksperimentuojančių mokytojų veiklą atsižvelgiama jų atestacijos metu.

Apklausa rodo, kad mokyklų inspektoriai turi didesnes galimybes negu mokytojai domėtis integruoto mokymo naujovėmis.

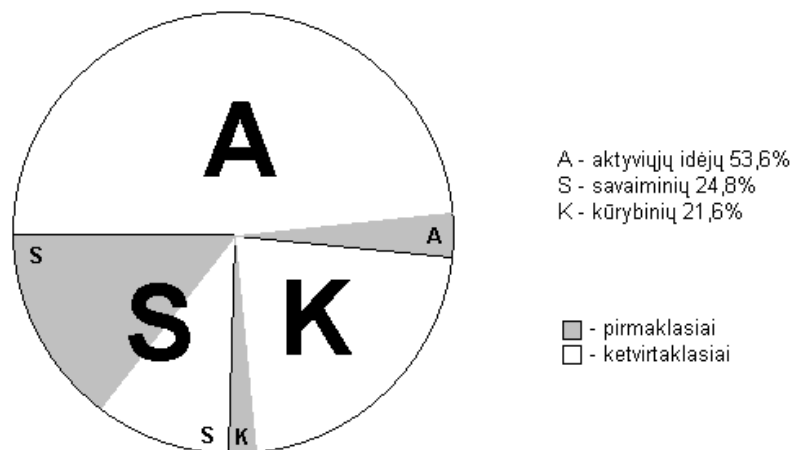
Ketvirtajame skyriuje „Pedagoginio eksperimento rezultatai“ aptariamas eksperimento organizavimas. Pravesto eksperimento tikslas - sudaryti kuo palankesnes pedagogines sąlygas mokinių veiklai, atsižvelgiant į ugdytinių poreikius, koreguoti metodiką ir kurti integruoto mokymo I ir IV klasėse modelį. Ugdomasis eksperimentas organizuotas Šilutės pradinėje mokykloje 1999 – 2003 m. m. trijose eksperimentinėse klasėse. Kontrolinėmis buvo

pasirinktos kitos tos pačios mokyklos klasės. Pirmajame – pedagoginiame eksperimente 1999 – 2000 m. m. dalyvavo 67 eksperimentinių klasių mokiniai, 3 mokytojos ir 126 tėvai, kurių vaikai mokėsi integruotu būdu. Kontrolinę grupę sudarė tos pačios mokyklos 49 mokiniai. Pakartotinai eksperimentas buvo atliktas 2003 m. m., kuriame dalyvavo visos mokyklos mokiniai ir jų mokytojai. Šio eksperimento tikslas – nustatyti, kokią įtaką turėjo pasiekti mokymosi rezultatai. Tyrime dalyvavo 379 mokiniai, 16 mokytojų, anketinėje apklausoje dalyvavo 379 tėvai.

Šiame skyriuje taip pat analizuojama eksperimento procedūra.

Remiantis moksliniais tyrimais bei mokytojų patirtimi, sukurtas teorinis integruoto ugdymo modelis: parengta programa ir jos realizavimo metodika efektyvesnių priemonių ugdymo turiniui integruoti bei vaikų mokymosi stimuliavimui. Tiriamajame darbe buvo orientuojamasi į mokymo procesą, jo tobulinimą, o ne tik į mokinių mokymosi rezultatus. Be to analizuota vaikų mokymosi motyvacija, aktyvumas, vaikų su negalia adaptacija mokykloje. Tyrinėta vaikų kūrybiškumo ugdymas, darbas grupėmis, tėvų požiūris į vaiko mokymąsi. Per vienerius integruoto mokymosi metus dviejose pirmose ir vienoje ketvirtoje eksperimentinėse klasėse užfiksuota ir įgyvendinta 125 mokinių idėjos.

3 pav. Mokinių idėjų realizavimas

Eksperimentinių klasių mokiniai išmoko nuo idėjos iškėlimo pereiti prie įvairių mini projektų kūrimo, literatūrinių bandymų: mįslių, juokų ir melų pasakų, trumpų eilėraščių kūrimo, žinučių rajono laikraštyje rašymo bei dalyvavimo įvairiuose konkursuose. Tema buvo baigiama įvairiomis atsiskaitymo formomis: konferencijomis, klausimų - atsakymų viktorinomis, projektų pristatymu, išvykomis ir pan. Buvo aptariama pasiekimai, nesėkmės ir nu-siteikimas įveikti iškilusius sunkumus. Taip pat kiekvieną pirmadienį buvo aptariami veiklos rezultatai bei naujos savaitės darbo planai su eksperimentinių klasių mokytojais.

Eksperimento pabaigoje atliktas mokinių psichologinės savijautos tyrimas parodė, kad abiejų tiriamųjų grupių tiek kontrolinių, tiek eksperimentinių klasių mokiniams patinka mokytis integruotu būdu, tačiau psichologinės vaikų savybės intensyviau formavosi eksperimentinėse klasėse. Tyrimas atskleidė adekvačią koreliaciją tarp vaiko psichologinės savijautos ir mokytojo darbo vertinimo. Taip pat iš tyrimo išryškėjo dar viena reikšminga statistinė koreliacija, kad vaikai maloniau mokosi tai, kas jiems nenaudinga. Pedagoginio eksperimento metu nustatyta, kad:

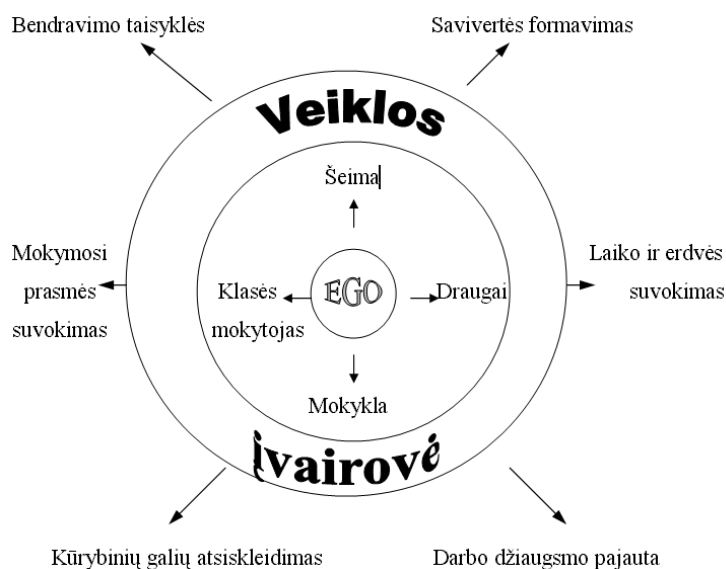
- integruoto mokymo procese kinta mokytojų požiūris į moksleivius;
- integruoto ugdymo procese gerėja mokinio savijauta, keičiasi mokymosi motyvacija;
- integruoto ugdymo procese kinta mokinių žinių kokybė, spartėja mokėjimų ir įgūdžių formavimasis.

Ketvirtąją disertacijos dalį „**Mokyklos ir šeimos ryšiai organizuojant integruotą ugdymą**“ sudaro du skyriai. Pirmajame – aptariama *Šeimos pagalba mokyklai organizuojant popamokinę veiklą*. Mokinys mokomas semtis patirties iš gyvenimo tikrovės, vertinti aplinkinius ir save. Visa tai vaikas geriau suvokia, kai supantis pasaulis prieš jo akis išskyla kaip vientisas reiškinys. Tokiam vaiko vystymuisi didelės reikšmės turi jo gyvenimo kelyje sutikti žmonės, su kuriais jis bendrauja bei aplinka, kurioje sudaromos sąlygos bręsti kaip asmenybei (žr. 4 pav.).

Daroma išvada, kad integruotas ugdymas grindžiamas nuolatiniu bendravimu su vaiku ne tik mokykloje, bet ir jo šeimoje, todėl labai svarbu, kad visur būtų sudaromos kuo geresnės sąlygos prasmingai vaiko veiklai.

Antrajame skyriuje „*Ugdymo integracijos taikymo šeimoje savitumas*“ aptariamos dvi mokinio integracijos kryptys: buitinė ir sociokultūrinė, kurios tarpusavyje glaudžiai siejamos, norint ugdyti pilnutinę asmenybę; egzistuoja 3 paskirtys: žmogus – gamintojas, kuriam rūpi materialiniai dalykai, jų kūrimas, žmogus – mąstytojas arba dvasinio pasaulio kūrėjas ir žmogus – veikėjas, visuomeninio pasaulio paveldėtojas. Akcentuojama, kad šeima, kuri nuolat

4 pav. Svarbiausi vaiko vystymosi veiksniai

įtraukia vaiką į tikslingą veiklą, padeda jam siekti užsibrėžtų tikslų, kartu moko ir nugalėti sunkumus. Todėl integruoto ugdymo esmę šeimoje sudaro:

- glaudūs mokytojo santykiai su kiekvienu vaiko artimaisiais; šį procesą reguliuoja savalaikė tėvų savišvieta;
- šeimos pastangos rengiant vaiką adaptacijai visuomenėje, t. y. reikiamų sąlygų sudarymas bendravimui su turtingos dvasios, brandesnės kultūros žmonėmis;
- tėvų paskatinimai, kurie padrąsina, padeda geriau pritapti prie kolektyvo bendrų siekių ir darbų;
- sutarimo ir vadovavimo šeimoje dimensija, formuojant draugišką klimatą. Nuolatinis ir abipusis tėvų stimuliavimas, sąžiningai vaikams atliekant įpareigojimus, ne tik drausmina, bet ir pripratina prie pusiausvyros tarp savęs ir supančio pasaulio. Teigiamą patirtį kaupia prasmingi užsiėmimai, kuriems vaikas iš anksto nuteikiamas ir tiki, kad įpareigojimą pasiseks įgyvendinti.
- Sėkmingam vaiko ugdymui vienodai reikšmingos tiek mokyklinė, tiek šeimtinė integracija.

IŠVADOS

1. Tyrimas patvirtino hipotezę, kad integruotas ugdymas paspartina pradinė klasių mokinių pažintinių gebėjimų ir kūrybinių galių raidą yra glaudžiai susijęs su jo natūraliu gyvenimu. Šiuolaikinė Lietuvos pradinė mokykla, įgyvendindama integruotą mokymą kaip svarbiausią integruoto ugdymo veiksnį, jo sudėtinę dalį, gali sukurti stimuliuojančią aplinką, parinkti tinkamą metodiką ir individualiam vaiko ugdymui, tačiau mokytojams įgyvendinti integruotą mokymą trukdo atitinkamų žinių, naujų mokymo technologijų ir laiko stoka.

2. Integruotą mokymą pradinėje mokykloje sąlygoja: tarpdalykinės sąsajos; ugdymo formų, metodų sąveika; sociokultūrinės erdvės panaudojimas; mokymo proceso inovacinės veiklos paieškos.

3. Integruoto mokymo tobulinimas glaudžiai susijęs su mokymo proceso ir moksleivių nepamokinės veiklos organizavimu ir koordinavimu, sociokultūrinių vertybių įdiegimu, projektiniu darbu. Todėl ši ugdymo sistema remiasi tokia pedagogine veikla, kuri vidiniais ir išoriniais saitais susijusi ir su šeimos, ir su visuomenės gyvenimu. Vadinasi, integruotą ugdymą galima apibūdinti kaip savitą planavimo, praktinių veiksmų ir operacijų, komunikabilumo ir gyvenimo naujovių diegimo sistemą, kurioje komponentai tarpusavyje susiję ir veikia vienas kitą.

4. Tyrimo procese sukurtą integruoto mokymo modelį sudaro: mokinių gebėjimų ir įgūdžių ugdymo vientisa sistema ir jos funkcionavimo galimybių pažinimas; pasaulio suvokimas ir gimtosios kalbos (žodžio raiška) plėtra kaip mokymo pradinėse klasėse optimizavimo veiksniai.

5. Mokymo turinio įsisavinimo lengvinimo būdai: integruoto mokymo modelio pradinėje mokykloje realizavimo kokybė, kiekvieno ugdytinio interesų ir poreikių tenkinimas, nauji, humanistiniai, partneriški bendravimo dabartinėje demokratėjančioje mokykloje santykiai. Taip pat integruoto mokymo programa efektyviau įgyvendinama, kai ji perpinta žaidimais, kai nagrinėjama temą pajvairina atitinkamos pedagoginės pertraukėlės, kurios gali būti linksmomis „tilteliais“ pereinant į atskiras potemes.

6. Geresni eksperimentinių nei kontrolinių klasių visų rūšių rezultatai rodo, kad nuoseklus darbo planavimas, taikant integravimą, plečia veiklos erdvę, leidžia mokytojui geriau plėtoti vaiko pažintinį (kognityvinį) ryšį su pasauliu, greičiau pasiekti numatytus tikslus.

Integruotas mokymas padėjo išryškinti berniukų ir mergaičių gebėjimų ir interesų skirtumus, polinkius atskiroms veiklos sritims, bendravimo ypatumus. Mergaitės labiau domina knygos, todėl jų geresni skaitymo įgūdžiai, jos daugiau rašo, yra kruopštesnės. Berniukai drąsesni, greitesni ir sumanesni sporte,

per darbėlių pamokas kuria tikslesnius, labiau tikrovę atitinkančius dirbinius, tačiau labiau išsiblaškę, nelinkę taikytis, atsiprašinėti.

Psichologinės savijautos tyrimų duomenys rodo, kad tiek berniukams, tiek mergaitėms patiko mokytis integruotu būdu. Eksperimentinių ir kontrolinių grupių dispersijos šiuo atžvilgiu statistiškai reikšmingai nesiskiria.

7. Ugdymo sėkmę, integruojant mokymą, lemia ne tik pedagogo kūrybinė veikla, jo gebėjimai, bet ir mokytojo bei jo mokinių tarpusavio simpatijos, charakterių, pomėgių atitikimas, gebėjimas bendrauti, bendravimo savitumų žinojimas ir paisymas. Todėl integruoto mokymo procese svarbiausio organizatoriaus vaidmuo tenka mokytojui, nes nuo jo priklauso, kaip pradinių klasių mokinys jaučiasi mokykloje.

POSSIBILITIES OF INTEGRATED EDUCATION IN PRIMARY SCHOOL CURRICULUM

Changes in school curriculum as well as process management, the necessity to treat the child as an integral personality, the newly-shaping forms of democracy and humanistic type of relationships - all these new developments in present-day Lithuania serve as an obliging force in school communities and invite to review and further the educational reform by adequate and appropriate steps. Integrated education in primary school is a positive approach to the development of personality, but school teachers lack specific knowledge, experience and resources for this kind of action.

According to the data obtained in our investigation, the primary school of present-day Lithuania is capable of creating a stimulating and universal environment; there is also a certain choice of teaching aids as well as methods available for the individual development of child. However, the integrated education in primary school in Lithuania is characterized by a cyclic manner so far, and it is mainly focused on thematic and methodological aspects, with the subject teaching system still prevailing, and only inter-disciplinary integration is taking place when some 2 or 3 teaching subjects are integrated in the process of school teaching. When the content of some subjects gets incorporated into the content of other subjects, the teaching becomes multi-dimensional. The major aim, though, is child's holistic education, and it is possible to achieve it only with the help of multi-faceted integration.

Integrated education can be applied as early as in Form One with its successful development and extension in the following primary school forms. Its key features are: active and responsible behaviour, sharing the learning resources and ideas with others, co-operative activities in small groups, problem-solving and extra-curricular activities, organized on the basis of holistic principles-led approaches that enable to offer a wider and more varied scope for child's activity. Junior primary school age is especially suitable for integrated education as, in the present-day situation in Lithuania, all children, including those with special needs, study together. The integrated education provides safe environment for the child, helps to shape a well-balanced image of the surrounding world, facilitates the acquisition of further knowledge and skills of communication, as well as enhances child's beliefs about the newly-gained experience and wish to behave in a responsible way.

As the six-to-ten-year-old children's perception of the surrounding world is whole and not split into separate systems of knowledge, abilities, skills, and values, it is essential to explore in depth if the dividing of learning content into separate subjects as seen in the curriculum of present-day primary school in Lithuania is a temporary phenomenon. On this basis, it is possible to address the **major topical issues** of our research: what theoretical underpinnings are relevant for the process of realisation of integrated primary education in Lithuanian school; what is feasible and what is inappropriate in our socio-cultural environment for the process of integration in action; what are the acceptable practices that have already got established, what is topical and valuable for the future steps to be taken.

The **hypothesis** of our research is: primary school learner education and development by means of integrated curriculum is an inter-related chain of sequences of mental and physical activity; it is characterized by overt tendencies of learning content improvement in terms of accessibility and appropriacy, as well as specific significant peculiarities that enable to enrich and expand educational experiences, with the appropriate practical steps taken along these lines, the quality of pupils' knowledge should improve, and the development of learner personality should become more multi-dimensional, involving varied skills and abilities that manifest themselves in multiple instances of socio-cultural communication.

The **object** of our research is improving education in primary school by means of integrated teaching. The **aim** of the research is to define, analyse and experimentally test the possibilities for application of integrated teaching in primary school.

The **specific objectives** of the research are:

1. To consider the major theoretical and practical aspects of integrated education.
2. To explore the possibilities of integration in primary curriculum.
3. To point out some effective methods and ways of integrated education.
4. To identify the types of impact that certain factors have on learner development in the process of application of integrated education.
5. To develop a model of integrated education.

The research is based on the following methodological principles and beliefs:

1. Present-day pedagogy advocated need for effectiveness and efficiency of educational impact on the learning in the process of developing learner self-directedness and involvement.
2. Contemporary ideas for enhancing education as the necessary pre-conditions for the development of active and creative personality, with the adequate potential for the successful self-realisation and adaptation to the fast-changing present-day requirements of life.
3. Necessity for the integration of natural sciences as well as ethnocultural integration: exploiting all the possibilities that cultural, psychological, and philosophical studies provide (in terms of sociocultural integration plus the integration of primary curriculum) for solving education tasks.

The **basis** of research was Šilutė Primary School. The investigation was carried out in Forms One to Four of general primary education. The respondents who took part in the questionnaire-based opinion poll were 258 teachers, with 112 respondents among them from the towns of Klaipėda, Gargždai, Priekulė, Šilutė, Pagėgiai, and with 146 respondents - village teachers from the districts of Klaipėda and Šilutė. There were also 235 primary school principals from western Lithuania as well as 5 senior specialists at local education boards, responsible for primary education, interviewed about their role and activity in reforming primary education.

The **novelty** of the research. The investigation presents theoretical study and practical realization model for integrated curriculum of primary education; with the key factors for success identified and described, mainly those that increase effectiveness of teaching. The investigation provides solid basis for identifying the ways that lead to child's holistic world image shaping; it presents a description and discussion of methods for the analysis of learning content with reference to integrational aspects, in search of vitally significant coherence in matching and balancing content and methods of teaching as well as providing adequate links both within the teaching organization system and outside world and learner personal experience. All the above mentioned have a positive effect on the child's personality versatile development.

Practical importance of the research. The theoretical underpinning of integrated education in primary curriculum and concrete ways of organizing it, as presented in the research, is a firm foundation basis for effective improvement of education through teaching processes. The highlighting of the possibilities of integration will help trainee teachers to better comprehend the

new ways of primary school change, and it will encourage teachers to search for new creative approaches to integrated teaching not only in the classroom-based teaching situation but in the extra-curricular activities as well - which, in turn, will strengthen school and family relationships. The present research is significant in educating primary teachers, also in syllabus design and thematic development of integrated primary curriculum. The data of the research may turn out useful in teacher professional development programmes. In this way, the research will promote and develop the educational reform and enhance teaching processes in primary school.

The survey study revealed how often and to what extent integrated teaching is used in present-day schools of Lithuania. The answers of 258 teacher participants of the study displayed the following picture: 53,1 per cent of all the participants stated that they had had some experience of using integrated teaching, another part of participants, similar in percentage to the first mentioned, stated they used integrated teaching in a cyclic manner, and 7,4 per cent of all participants of the study stated that they had no experience of that kind. The question about what are the hindrances for faster developments in integrated primary school education was answered by 235 school principles and 5 senior specialists at local education boards. (See Figure 1.) The question was, "How do you seek to promote integrated education in your institution?" The majority of respondents stated that they received methodological support from their colleagues, professional development groups or tried to find out the necessary resources for themselves. Only 6,2 per cent of school principles pointed out that they co-ordinated the activities of their staff and helped teachers in planning their teaching content and use of resources.

The educational experiment was carried out in Šilutė Primary School. The participants were 3 classes in every age group with all the remaining classes of school as control groups. 16 primary teachers of the same school and 379 school pupils' parents answered the questions of the repeated questionnaire-based interview.

The following parametres were investigated: learning conditions of the pupils, learning capacity with respect to the knowledge gained by the pupils, life experience, personality qualities and needs. The pupils' answers stated that they liked the way integrated teaching was organized, especially group work activities. On the basis of the data obtained and the analysis done, more effort was given to the effectiveness of teaching, especially in terms of method

choice. A model of integrated teaching was developed and practically tested. A repeated study of pupils' psychological well-being was carried out with 379 pupils, the same number of parents and teachers of all classes as participants in it. It was established that the pupils of both groups - the experimental and control groups expressed their preferences for learning in the integrated way and they all succeeded well in learning. There is weak positive correlation ($p < 0,01$, then $r = 0,394$) between the child's psychological well-being and teacher's job evaluation (as found in parent-answered questionnaires). The pupils of experimental groups' self-evaluation of their qualities is stronger which speaks for the fact that the natural outcome of integrated learning is greater self-reliance. In the visually presented correlations it is evident that the pupils are more ready and willing to learn even those things that do not give immediate usefulness.

The research confirmed our hypothesis that the system of integrated education is beneficial for involving and effective primary learner development in terms of their abilities and creative powers that are fully disclosed both in the learning situations and in the numerous cases of pupils' socio-cultural activity. Integration first of all involves processes that link the content of learning with the learner's individual life experience and the knowledge gained. Integrated teaching expands the possibilities of child education and development with the enabling powers of a complex system.

1. Integrated teaching is an effective basis and means of child's holistic world learning; it facilitates a deeper awareness raising about the achievements of civilisation and encourages the problem-solving attitude as well as the required skills development. As the research under consideration proved, the present-day primary school in Lithuania, with the help of integrated teaching, can build a stimulating and universal environment of education, creatively use different teaching aids and resources, select adequate methodology for individual learner development. The teachers, though, lack knowledge and specific teaching resources to put the integrated teaching models into practice.

2. The integrated teaching in primary school is conditioned by five specific areas of action, namely: inter-disciplinary links; interaction of forms and methods; exploitation of the socio-cultural environment in the processes of education; seeking innovative activity in the teaching processes; regarding the specific features of integrated teaching. The creative approach to all the above mentioned areas encourages learner active involvement and self-directedness.

3. Application of integrated curriculum of primary education is closely related to the organisational and co-ordinational aspects of both lesson-based teaching and socio-cultural extra-curricular activities; it is based on acquiring socio-cultural values and essential skills of project work. This system of education relies on multi-dimensional pedagogical activity, which is characterized by multiple inner and outer links with both family and public life.

4. The model of integrated education, that was developed in the process of our investigation, comprises a coherent system of learner abilities and skills development as well as identification of system functioning possibilities. Other important components in the model are the processes of surrounding world learning and perceiving and the mother tongue development in terms of language arts (expressive language means). The latter two act as optimal factors in primary education.

5. Ways of facilitating the acquisition of learning content manifest themselves in the following: quality of realization of the integrated teaching model in primary school; identification and ways of meeting the learner needs; new type relationships and partnership-based communication within the school community. The programme of integrated education finds more effective ways of its implementation when it is linked to game-type activities that serve to bridge different topics and add the affective dimension.

6. Better results in experimental groups speak for the fact that consistent action planning on the basis of integration extends the scope of activity and allows the teacher to more successfully develop the child's cognitive relationship with the outer world in realizing the objectives set.

The integrated education model helped us to identify the differences in girls' and boys' interests and abilities, as well as their capability for separate areas of activity; the model also helped us to establish some peculiarities of children's communication. The girls were more inclined to read books, they had better reading skills, their handwriting was more accurate and neat, they were more diligent. They boys were braver, faster, and better in sports; their homework models were more precise and adequate to the objects of actual reality, but the boys were more absent-minded, not inclined to ask for agreement or apologize. The data of the psychological well-being study give evidence to state that both the boys and the girls liked studying according to the model of integrated education. There is no significant statistical difference in dispersions between the experimental groups and the control groups.

7. It is noteworthy to point out that the success of education and development in integrated teaching is conditioned not solely by the pedagogue's creative activity and his/her abilities. It is equally important to establish good mutual relationships, to show good will and readiness to communicate with a certain understanding and consideration of character differences, likes and dislikes, hobbies, peculiar social conventions. Because of all those factors, the key role of organizer is essentially teacher-bound in all the processes of integrated education. It is the teacher who is responsible for the primary pupil's well-being at school. On this basis, a favourable situation for teacher potential change is created with the seeking of effective professional activity in the same measure as the seeking of positive learning outcomes of the primary pupils.

Zina Stanislava Petrikiėnė

UGDYMO TURINIO PRADINĖSE KLASĖSE INTEGRAVIMO IŠGALĖS

*Daktaro disertacijos santrauka
(Socialiniai mokslai, edukologija, 07 S)*

Tir. 70 egz. 1,5 sp. l. Užsak. Nr. 03-028

Išleido Vilniaus pedagoginis universitetas, Studentų g. 39, LT-2004 Vilnius
Maketavo ir spausdino VPU leidykla, T. Ševčenkos g. 31, LT-2009 Vilnius
Kaina sutartinė